

О. С. Барладян

аспірант

Міжрегіональної академії управління персоналом,
викладач кафедри права

Придунайської філії Міжрегіональної академії управління персоналом

ПРАВОВА ПРИРОДА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ЯК ОБ'ЄКТА ЗАХИСТУ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ УКРАЇНИ

У статті досліджується суть поняття «інтелектуальна власність» та захист інтелектуальної власності правоохоронними органами України як виняткового права фізичної або юридичної особи на результати інтелектуальної діяльності.

Ключові слова: власність, інтелектуальна власність, інтелектуальна діяльність, наукові знання, авторське право, правова охорона результатів інтелектуальної діяльності, захист, правоохоронні органи України.

Постановка проблеми. На межі ХХ – ХХІ ст. в Україні, як і в інших країнах пострадянського простору, посилилася увага до питань інтелектуальної власності. Подібний стан речей зумовлений тим, що 90-ті рр. стали періодом кардинальних перетворень, які передбачали перехід національних економік від соціалістичного планового варіанта до ринкового господарювання, характерного для переважної більшості розвинутих країн світу. Це вимагало принципових змін у всьому спектрі відносин власності, зокрема і власності інтелектуальної, яка раніше вважалася прерогативою держави. Відповідно виникла потреба формування якісно нового підґрунтя для цієї власності, насамперед правового захисту інтелектуальної власності правоохоронними органами України та встановлення адміністративної відповідальності за правопорушення інтелектуальної власності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми питань захисту прав інтелектуальної власності правоохоронними органами України досліджуються такими вітчизняними науковцями, як М.Т. Братасюк, В.В. Мельник, В.Д. Паламарчук, О.О. Супрун, О.Т. Тропін, А.А. Шульга та ін., а також зарубіжними ученими, зокрема Л.Б. Бенлі, Т.Т. Волковою, Ю.М. Громовою та ін. І хоча в їхніх працях розглядаються окремі аспекти цієї проблематики,

важливо приділити особливу увагу розкриттю правової природи інтелектуальної власності як результату інтелектуальної діяльності, адже саме цим визначається стратегія і тактика соціально-економічного прогресу будь-якої держави, в тому числі України.

Метою статті є дослідження правової природи інтелектуальної власності як об'єкта захисту правоохоронними органами України. Зокрема, у статті розглядаються: а) норми права: матеріальні – закріплюють права та обов'язки суб'єктів права інтелектуальної власності (авторів, виконавців, винахідників тощо), повноваження органів державної влади, що здійснюють правову охорону об'єктів права інтелектуальної власності та захист прав заінтересованих суб'єктів, визначають юридичний склад правопорушень у сфері права інтелектуальної власності та заходи державного примусу щодо правопорушників; процесуальні – встановлюють порядок розгляду спорів, винесення щодо них рішень та ухвал, порядок оскарження та перегляду прийнятих рішень, виконання рішень, форми, способи і засоби діяльності відповідних державних органів і заінтересованих осіб щодо здійснення захисту прав інтелектуальної власності; б) суб'єкти захисту (автори, виконавці, винахідники, інші суб'єкти) – юридичні та фізичні особи, чиї права охороняються та захищаються правоохоронними органами України; в) юрисдикційні органи держави,

які правомочні розглядати спори стосовно прав інтелектуальної власності та приймати обов'язкові до виконання рішення про визнання та поновлення порушеного права, припинення його порушення, застосування до правопорушників заходів державного примусу.

Виклад основного матеріалу. Економічний розвиток сучасного суспільства неможливо уявити без об'єктів інтелектуальної власності. Нині сфера їх розповсюдження – не стільки особисте використання, скільки суспільне виробництво. Будь-яке підприємство як майновий комплекс складається з двох груп елементів: матеріальних та нематеріальних. За деякими даними, відсоток нематеріальних активів (таким є обліково-бухгалтерське уявлення про об'єкти інтелектуальної власності) у вартості активів найбільших компаній світу становить від 30 до 60%, і цей показник має стійку тенденцію до зростання [1, с. 57]. Інтелектуальна власність є об'єктом найрізноманітніших угод – від класичної купівлі-продажу та традиційних авторських і ліцензійних договорів до вкладення в установчий капітал і комерційної концесії.

Глибшому з'ясуванню суті поняття «інтелектуальна власність» сприяє розгляд поняття «інтелектуальна діяльність». Його у широкому розумінні можна визначити не лише як здатність до роздумів і раціонального пізнання, але й як таке ставлення до навколишнього світу, основний зміст якого полягає у прагненні до змін і перетворень цього світу в інтересах людей на основі його пізнання. Як і будь-який інший вид діяльності, інтелектуальна діяльність включає в себе мету свого здійснення, засоби, результати і сам процес. Результати інтелектуальної діяльності як витвір процесу мислення будуть інформаційним продуктом, тобто матимуть нематеріальний характер.

Важливе місце в інтелектуальній діяльності належить творчості, а це об'єктивно породжує не лише в нематеріальних (інформаційний продукт), а й у матеріальних (інформаційний продукт, що отримав речове втілення) об'єктах нову якість, унаслідок чого такі об'єкти набувають не тільки ознак та властивостей корисності для

суспільства, але й власної оригінальності, неповторності, естетичності тощо. Таким чином, результати інтелектуальної діяльності через свою корисність сприяють економічному розвитку суспільства і його членів, а через інші властивості та якості – духовному і культурному розвитку.

Спектр напрямків, що охоплюються інтелектуальною діяльністю, надзвичайно широкий і багатогранний. Інакше кажучи, результатами такої діяльності є і мова, і релігія, і культура, і цивілізація загалом. В економічному аспекті особливого значення в інтелектуальній діяльності набуває наукова діяльність, оскільки вона є діяльністю з вироблення та систематизації нових знань, а самі знання не лише відображають дійсність у мисленні людини, але й стають результатом пізнання дійсності, перевіреним практикою. Разом із тим зростаючий рівень розвитку суспільства, запрограмований самою історією людства, робить духовне начало для суспільства не менш значимим, ніж начало матеріальне (економічне), а тому й усі інші творчі види діяльності (література, живопис тощо) не менш важливі і потрібні, ніж наукова діяльність.

Інтелектуальна власність у загальноприйнятому розумінні – це виключні права громадянина або юридичної особи на результати інтелектуальної діяльності, а також прирівняні до таких засоби індивідуалізації юридичних осіб, продукції, виконуваних робіт, послуг тощо. З урахуванням багатоманітності напрямків інтелектуальної діяльності у Стокгольмській конвенції з інтелектуальної власності (1967 р.) до сфер діяльності, на які поширюється поняття «інтелектуальна власність», а відповідно й до її результатів, були віднесені: наукові відкриття та наукові твори; промислові зразки і комерційні моделі; літературні і художні твори; діяльність артистів, звукозапис, радіо- і телевізійні передачі; товарні знаки, знаки обслуговування, фірмові найменування та комерційні позначення; захист від недобросовісної конкуренції [4].

Перелік того, на що поширюється поняття «інтелектуальна власність», безумовно, не є вичерпним і остаточним, у міру людського прогресу він буде доповнюва-

тися та конкретизуватися новими об'єктами інтелектуальної власності. Необхідно зазначити, що у минулому взагалі йшлося не стільки про результати інтелектуальної діяльності як такої і права на її результати, скільки про надання особливих привілеїв тим, чиї інтереси стосувалися нових товарів і ринків, нових галузей промисловості та технологій тощо. Суть цих привілеїв зводилася до надання деякої «фори» або компенсації на період становлення виробництва або налагодження торгівлі.

Тож важливе значення для інтелектуальної діяльності, зокрема в економічному аспекті, має наукова діяльність і нові знання, що є її основним результатом. Такий стан речей зумовлений тим, що, по-перше, у міру розвитку людства наукові знання все більше наближаються до адекватного відображення дійсності і створюють більше можливостей для її реального перетворення; по-друге, науковим знанням притаманна об'єктивність, тобто незалежність від особистого людського сприйняття; по-третє, такі знання логічно організовані та обґрунтовані завдяки використанню спеціальної термінології.

В умовах глобалізації світової економіки надзвичайно важливого значення набуває інтернаціональний характер нових наукових знань, відповідно, зростають можливості міжнародної взаємодії та обміну знаннями. Як інформаційний продукт, що має нематеріальну (змістову) цінність, нові знання (як і знання взагалі) відрізняються тим, що у процесі свого використання вони, по суті, не витрачаються, тобто їх кількість від використання не зменшується. Про цю надзвичайну властивість знань Томас Джефферсон ще у ХІХ ст. досить слушно зауважив, що той, хто застосовує у своїх цілях чий-небудь знання, не збіднює носія цих знань, так само як користування світлом від чужої лампи не занурює в пільму її власника.

І ще однією, досить суттєвою відмінністю наукових знань від усіх інших видів ресурсів для матеріального розвитку суспільства (наприклад, корисних копалин) є те, що вони – продукт прагнення людства до пізнання нового, раніше нікому невідомого. Це прагнення так само органічно притаманне людству, як і прагнення

до власного збереження та продовження або ж до творчої інтелектуальної діяльності у сфері духовності, моралі, культури, мистецтва. Стосовно останнього твердження необхідно зазначити, що нині при розгляді розвитку економіки у постіндустріальному суспільстві на перший план виходять духовні потреби, знання, творчість – так званий людський капітал. Його (через творчий характер інтелектуальної діяльності, що лежить в його основі) відрізняють риси індивідуальності та унікальності, котрі відображають особистісні якості суб'єктів цієї діяльності. У зв'язку з цим постає питання про право власності на результати творчої інтелектуальної діяльності та її захист правоохоронними органами України.

За порівняно невеликий термін (лише дві сотні років) кардинально змінилися види та обсяги інтелектуальних продуктів, котрі вливаються в обіг та отримують правовий захист. На сьогодні не лише художні вироби та окремі результати технічної творчості (винаходи, промислові зразки і корисні моделі), а й усі найновіші результати інтелектуальної діяльності набувають або вже набули статусу об'єкта цивільно-, кримінально- чи адміністративно-правового регулювання, все нові й нові сфери інтелектуальної власності стають джерелом об'єктів, що потребують законодавчого регулювання та охорони.

Поступово склалися передумови, що дали можливість розробляти універсальну систему охорони не тільки окремих видів, а й усієї сукупності результатів інтелектуальної власності правоохоронними органами України. У цьому контексті необхідно зазначити, що в юридичній літературі також обговорюється питання правового захисту тих результатів інтелектуальної діяльності, що практично не піддаються юридичній формалізації (таємниці виробництва, організаційні та економічні пропозиції тощо) [5, с. 10].

У Всесвітній декларації з інтелектуальної власності від 26 червня 2000 р. сформульовано загальний підхід до розуміння інтелектуальної власності як сукупності абсолютних прав людини на блага, що визнаються інтелектуальними за характером і такими, що заслуговують охорони,

не обмежуючись науковими і технічними винаходами, літературними творами або художніми витворами, товарними знаками, промисловими зразками та географічними визначеннями тощо. При цьому термін «права інтелектуальної власності» означає права, закріплені у ст. 27 Загальної декларації прав людини (995_015, від 10 грудня 1948 р., залишається чинною).

Актуальність і значущість проблеми захисту інтелектуальної власності не може викликати сумнівів. Нині гостро постає питання про необхідність посилення ролі держави у захисті такого національного багатства, як інтелектуальна власність, що належить приватним особам, але через залучення до економічного обігу забезпечує загальнонаціональні інтереси. Необхідно зауважити, що через значну кількість порушень авторських і суміжних прав, зловживань при використанні винаходів, торговельних марок, промислових зразків тощо Україна втрачає інтелектуальні ресурси та зазнає величезних економічних збитків [6, с. 80].

Світова практика передбачає охорону та захист будь-якої власності, зокрема й інтелектуальної. Прагнення України стати повноцінним гравцем на світовому ринку спонукає до того, аби в нас запрацювали норми та правила, чинні в інших державах, зокрема з питань інтелектуальної власності. І хоча результати творчої діяльності сьогодні визнаються об'єктами права інтелектуальної власності, ще донедавна не було умов для їх повної реалізації. Сьогодні ситуація певним чином змінилася. Об'єктами інтелектуальної власності визнаються: результати літературно-художньої творчості (твори науки, літератури, мистецтва), результати науково-технічної творчості (винаходи, корисні моделі, промислові зразки), засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту (комерційні найменування, торговельні марки, географічні визначення), а також нетрадиційні об'єкти такої власності (селекційні досягнення, топографії інтегральних мікросхем тощо).

Право інтелектуальної власності виникає, як правило, після державної реєстрації результату творчої діяльності у Державному департаменті інтелектуаль-

ної власності Міністерства освіти і науки України. Зауважимо, що для об'єктів права промислової власності, а також засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту така реєстрація необхідна (з виданням певного охоронного документа – патенту, свідоцтва), а для об'єктів авторського права – бажана, оскільки засвідчує факт створення цього об'єкта.

Авторське право, наприклад, має дві моделі правового регулювання: англо-американську та європейську. Перша модель (пропріетарного типу) іменується інтелектуальною власністю. Її найхарактерніші особливості втілені в американській системі «копірайт», що побудована на основі моделі права власності: твір – власність автора; автор передає свої права на твір видавцеві; видавець передає окремі права покупцям – власникам примірників твору. Європейська модель відмінна від англо-американської. Автор твору тут має невідчужувані авторські права на свій твір, видавець отримує від автора право на публікування твору; покупець отримує право на вільне використання опублікованого твору в особистих цілях, купуючи екземпляр твору (цитування, копіювання тощо). Покупці платять видавцю за надане право, купуючи примірник твору, а видавець оплачує працю автора.

Однак існує й інша точка зору, згідно з якою історія розвитку, наприклад, авторського права нараховує близько 500 років. Так, Л.Б. Бентлі та Б.Т. Шерман стверджують, що «нематеріальні блага з давніх часів користуються правовою охороною. Але лише наприкінці XVIII ст. вони стали визнаватися незаперечно самостійним об'єктом власності... Право інтелектуальної власності має тривалу і багату історію, хоча у тих, хто знайомий із недавніми скандалами навколо використання музичних творів в Інтернеті або правового статусу генетично змінених об'єктів, може скластися діаметрально протилежне враження» [7, с. 23, 25].

Свій початок інститут права інтелектуальної власності бере в Європі. Майже одразу за настанням Нового часу після середньовіччя європейські нації визначилися стосовно того, в яких межах літературні, музичні або наукові твори, картини,

технічні винаходи або торговельні назви можна юридично закріплювати як власність автора чи власника.

Авторські права і права користувачів творів завжди були межами поля битви між знанням як товаром і знанням як суспільним надбанням. Відповідні правові системи повинні були встановлювати баланс між інтересами автора, користувача, споживачів і суспільства в цілому. Традиції авторського права континентальної Європи пов'язуються з виникненням книгодрукування. Винахід Йоганна Гутенберга вперше зробив можливим тиражування результатів розумової праці. Але разом із цим неминуче виникло питання про те, кому належить право на інтелектуальну власність.

У ході Французької революції остаточно сформувався погляд на творчість як на невід'ємне право людини, і з'явилася необхідність юридичного захисту цього права. При цьому одночасно йшлося про те, яким чином можна було б забезпечити компроміс між інтелектуальною власністю автора і інтересом суспільства щодо використання цієї власності [8].

Історично спочатку правову охорону отримали лише окремі види результатів інтелектуальної діяльності: художні твори та деякі результати технічної творчості, що легко формалізувалися засобами права, тобто піддавалися опису за допомогою правових конструкцій. Як правило, кожному типу об'єктів інтелектуальної діяльності відповідає окремий вид правового регулювання, відображений певним правовим інститутом: авторське право, винахідницьке право, патентне право, право на відкриття. Кожний із цих інститутів розвивався і формувався як самодостатній і окремий структурний підрозділ цивільного права, що представлений певним нормативним актом.

Право інтелектуальної власності становлять особисті немайнові права інтелектуальної власності та (або) майнові права інтелектуальної власності, зміст яких щодо певних об'єктів права інтелектуальної власності визначається кодексом чи іншим законом. Право інтелектуальної власності є непорушним. Ніхто не може бути позбавлений права інтелектуальної

власності чи обмежений у його здійсненні, крім випадків, передбачених законом [9, с. 35].

Однак те, що сьогодні називається правом інтелектуальної власності, не є монопольним предметом цивільного законодавства, хоча цивільно-правові конструкції, безумовно, утворюють центральну його частину. Водночас дехто з науковців вважає, що найбільш правильним кроком могла б стати повна кодифікація всіх законодавчих норм про інтелектуальну власність, включаючи і деякі адміністративні за природою норми про реєстрацію винаходів, реєстрацію товарних знаків тощо, оскільки вони не мають іншого значення, крім обслуговування цивільно-правового регулювання відповідних відносин [10, с. 15].

Висновки і пропозиції. Отже, результати інтелектуальної діяльності користуються в Україні різноманітною правовою охороною. Конституційне, адміністративне, митне, податкове, бюджетне, трудове та кримінальне законодавство включають їх до предмета своєї охорони. Цивільне законодавство закріплює загальні умови їх охороноздатності (юридичної значимості), правові конструкції різноманітних ступенів цивільної свободи при користуванні ними, надає механізм доступу до цих нематеріальних благ особам, які проявляють ту чи іншу зацікавленість у результатах інтелектуальної діяльності, а також розвиває власні (внутрішні) матеріальні правові засоби, що покликані підтримувати весь комплекс правових норм у чинному стані, утримуючи механізм правового регулювання від розпаду, викликаного актами деструктивної поведінки.

Запровадження способів захисту прав на результати інтелектуальної діяльності правоохоронними органами України – завдання, котре не можна вирішити за короткий період часу, оскільки воно передбачає не лише зміну законодавчої системи та становлення правових механізмів, але й часткову перебудову суспільної свідомості.

Список використаної літератури:

1. Базилевич В.Д. Інтелектуальна власність: креативи метафізичного пошуку / В.Д. Базилевич, В.В. Ільїн. – К. : Знання, 2008. – 687 с.

2. Варфоломеева И.А. Интеллектуальная собственность в условиях инновационного развития / И.А. Варфоломеева – М. : Ось-89, 2016. – 144 с.
3. Маліцький Б.П. Проблеми використання інтелектуального потенціалу та інтелектуальної власності в контексті побудови знаннєвого суспільства / Б.П. Маліцький, О.О. Попович // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2016. – № 3. – С. 38–44.
4. Олійник О.С. Інтелектуальний капітал та інтелектуальна власність / О.С. Олійник // Теорії мікро-макроекономіки. – Вип. 18. – 2015. – С. 157–162.
5. Потехіна В.О. Інтелектуальна власність : [навч. посіб.] / В.О. Потехіна – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 414 с.
6. Тульчинська С.О. Інтелектуально-інноваційна модернізація економіки України: теоретико-методологічні аспекти / С.О. Тульчинська – К. : НТУУ «КПІ», 2009. – 488 с.
7. Хмелевська О.Т. Патентування винаходів в Україні / О.Т. Хмелевська // Український тиждень. – № 37 (305). – 2013. – С. 12.
8. Цибульов П.М. Управління інтелектуальною власністю / П.М. Цибульов, В.П. Чеботарьов, В.Г. Зінов, Ю.Ю. Суїні – К. : К.І.С., 2015. – 448 с.
9. Чухно А.А. Економічна теорія : [у 2-х томах]. – Т. 2 / А.А. Чухно – К. : ДННУ АФУ, 2010. – 628 с.
10. Яцків Я.С. Розвиток науки в Україні в контексті української національної ідеї / Я.С. Яцків, С.Б. Бублик, Ю.Т. Канигін // Універсум. – 2012. – № 7–8. – С. 16–40.

Барладян О. С. Правовая природа интеллектуальной собственности как объекта защиты правоохранительными органами Украины

В статье исследуется суть понятия «интеллектуальная собственность» и защита интеллектуальной собственности правоохранительными органами Украины как исключительного права физического или юридического лица на результаты интеллектуальной деятельности.

Ключевые слова: *собственность, интеллектуальная собственность, интеллектуальная деятельность, научные знания, авторское право, правовая охрана результатов интеллектуальной деятельности, защита, правоохранительные органы Украины.*

Barladyan O. The legal nature as an object of intellectual property protection law enforcement agencies of Ukraine

This article examines the nature of concepts and intellectual property rights as an exceptional person or entity to results of intellectual activity of law enforcement bodies of Ukraine.

Key words: *property, intellectual property, intellectual activity, scientific knowledge, copyright, legal protection of intellectual activity, defense, law enforcement bodies of Ukraine.*